

הרב שאר ישוב כהן

פרשת המלך

ראשי פרקים

- א. פרשה כללית ופרטית
- ב. על מי מוטלת המצוה?
- ג. המצוה על המלך או על כלל ישראל
- ד. חלות המצוה בזמן הזה
- ה. המלך - מנהיגו של כלל ישראל

א. פרשה כללית ופרטית

פרשת המלך - זה שמה של קריאת התורה במעמד מצוות הקהל, וכך שנו חכמים בלשון המשנה בסוטה פ"ז מ"ח:

פרשת המלך כיצד? במוצאי יום טוב הראשון של חג, בשמיני (צ"ל בשמינית, וכך בגמ' שם) במוצאי שביעית עושין לו (למלך) בימה של עץ בעזרה, והוא יושב עליה. חזן הכנסת נוטל ספר תורה ומוסרה וכו' וכהן גדול נותנה למלך. והמלך עומד ומקבל וקורא וכו' וקורא מתחילת ואלה הדברים עד שמע, ושמע והיה אם שמע, עשר תעשר, כי תכלה לעשר ופרשת המלך וברכות וקללות עד שגומר כל הפרשה.

אם כן, נמצינו למדים כי שתי פרשיות המלך לפנינו - הכללית והפרטית. לשון זו שנקטו חז"ל בביאור מצוות הקהל וקריאתה, ללמד יצאה, על כל ענין המצוה, שרשיה וטעמיה. **הכללית** - שכך מפרש רש"י בביאורו על המשנה הראשונה שבאותו פרק: "ואלו נאמרין בכל לשון וכו' ואלו נאמרין בלשון הקודש וכו' **ופרשת המלך**". מפרש רש"י: "והיא פרשת הקהל" וכך ביאר הרב

* חקרי הלכה, ירושלים: ועד תלמידי המחבר, תשנ"ג, עמ' צז-קז; עיתון "הצופה" ערב סוכות תשמ"א.

הרב שאר ישוב כהן

רבי עובדיה מברטנורא בפירושו למשנה. הפרטית - היא פרשת התורה העוסקת במצוות המלך בדברים יז, יד-כ: "כי תבא אל הארץ אשר ה' אלוך נותן לך וירשתה וישבת בה ואמרת, אשימה עלי מלך, ככל הגוים אשר סביבותי" וגו'. פרשה זו היא אחת מפרשיות משנה תורה שלמדו חז"ל לאמרן במעמד הקהל.

הגדרת פרשת הקהל כפרשת המלך היא ענין יסודי היורד עד שורש המצוה ומהותה, ומאיר את השאלות הגדולות ששאלו חכמים בקשר אליה: מתי, למה ולמי ניתנה? מה משמעותה הפנימית העמוקה? מה שייכותה לדור כובשי הארץ ונחליה? מה עניינה למשה ויהושע, לעם ישראל, לארץ ישראל, לדור ולדורות? מצוה של מלכות לפנינו. מצוה האורגת באופן נפלא את מרקם היחסים העדין, שבין מעמד ותפקיד - המלך, הכהן הגדול, הכהנים, הלויים וכל העם, אנשים ונשים, טף וגרים - ויוצרת את האיזון החיוני ביניהם על רקע ארץ ישראל וירושתה, העליה לרגל ועזרת המקדש, כשאת כולם מאגדת המשמעות הפנימית של תורת ישראל ומצוותיה, עמידתם כולם יחד בחצרות בית ה', בתוככי ירושלים.

ב. על מי מוטלת המצוה:

למי נאמרה מצוה זו? על מי החובה מוטלת לעשותה? לכאורה, נאמרה לכלל ישראל, וביצועה הוטל על המלך שבישראל. אך הדברים אינם פשוטים כל עיקר ושנויים במחלוקת רבותינו הראשונים והאחרונים.

אמרה תורה דברים לב ט-יב: "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל ויצו משה אותם לאמור מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות... הקהל את העם". למדו רבותינו, שכל ענין הפרשה נאמר לזקני ישראל ובכללם זקני הכהונה ובני משפחת המלך: "כולם צריכים לישועתו ולשלום".

נחלקו חכמי הדורות: יש שדעתם כי על מלך ישראל החובה מוטלת לקיים מצוות הקהל וכל שאין לנו מלך ישראל, בטלה המצוה. יש שסברו כי בפשוטו של מקרא נאמרה מצוה זו לזקני ישראל, והיא מוטלת על כלל ישראל שמבצעה על ידי שליחים מיוחדים לכך שנתפרשו בתורה או בתקנת חכמים.

פרשת המלך

נחזור ונברר: יש מרבתינו הראשונים הסוברים כי קריאת המלך את התורה ברבים, הוא מדיני המצוה, אך היא מוטלת על כלל ישראל וביחוד על זקני הכהנים וזקני בית-דין. יש שהטילו על "הגדול שבכל ישראל" והוא אולי "המופלא שבסנהדרין" או "הכהן הגדול", הכל לפי הדור והענין.

האדר"ת מביא את הפירוש על הפסוק: "ויצו משה אותם לאמור" - שלכהנים ולזקני ישראל ציווה משה רבינו. ולפי זה אין המצוה בייחוד על מלך ישראל, אפילו בזמן שהיה המקדש קיים רק על הגדול שבכל ישראל, והוא: המלך או המופלא שבסנהדרין או הכהן הגדול. היו שלשתם לפנינו, עדיין צריכים אנו למודעי - מי הגדול שבהם? הכהן הגדול מאחיו, שעליו דרשו רבותינו: את הדבר הגדול יביאון אליך, דבריו של גדול (סנהדרין טז ע"א), או המלך - הנשיא שבישראל שעליו דרשו רבותינו "שאין על גביו אלא ד' אלקיו" (הוריות יא ע"ב).

אלא שלעומת פירוש זה מביא האדר"ת את הדעה שמצוה זו אינה לסתם "הגדול שבישראל", אלא דווקא "ליהושע הוא דאזהר", שדינו כמלך ישראל. והזהירו עליו ישראל שכל הממרה את פיו מות יומת כדין המורד במלכות - "כחוק תורתנו הקדושה - בכל מלך המולך עלינו", וכן מפורש פשט המשנה שקראה לה "פרשת המלך" ולא "פרשת הקהל".

להבהרת הנושא ראוי שנעיין בדבריו הבהירים של הרמב"ם בספר המצוות מצוה טז, נראה שהוא מטיל את המצוה באופן כללי על עם ישראל:

שנצטוונו שיקהל העם כולו בשני של סוכות של כל מוצאי שמיטה ושיקראו כמה פסוקים ממשנה-תורה לפניהם. והוא אמרו יתעלה: הקהל את העם וגו' וזו היא מצות הקהל. וכבר נתבאר דיני מצוה זו, כלומר: איך יקרא? מי יקרא? בתלמוד בבלי וכו'.

מדברי הרמב"ם הללו נראה שהמצוה כללית, ומה שאמרו חכמים, שהמלך יקרא, אינו תנאי מגוף המצוה אלא אחד מדיניה או פרטיה, ועיקרה שיקהל העם ושיקראו פסוקי משנה תורה לפניהם, במועד המיועד לכך. אמנם, ראויה לדיון העובדה שהרמב"ם מונה בספר המצוות מיד לאחרי מצוה זו של הקהל, את המצוה שבאה אחריה בספרו: "שכל מלך היושב על כסא המלוכה אצלנו יכתוב ספר תורה לעצמו, ולא יפרד ממנה" (שם מצוה יז). רק אחריה מביא

הרב שאר ישוב כהן

הרמב"ם את המצוה המוטלת על כל אחד מישראל - לכתוב לעצמו ספר תורה.

נראים הדברים כאילו רמז לנו הרמב"ם כי מצוות הקהל קשורה ואחווה קשר פנימי ומהותי עם משפט המלוכה בישראל, ומבוססת על הקשר המחייב שבין היחיד והציבור לבין המלך ההולך לפנייהם וספר-התורה בידו - שלא יפרד ממנו.

שיטתו של הרמב"ם מתבארת יותר בדבריו במשנה תורה, בהל' חגיגה ג, א:

מצוות עשה להקהיל כל ישראל, אנשים נשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרוא באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותם במצוות ומחזקות את ידיהם בדת האמת.

סתם רבינו דבריו ולא פירש על מי המצוה חלה להקהיל את העם. האדר"ת מפרש שיטתו של הרמב"ם, שמלשונו "להקהיל" משמע, שמלבד המצוה על כל הציבור להיקהל יש מצוה להקהילם - וכל החיוב להקהיל מוטל על בית-דין הגדול שבירושלים, כמו כל מצוות עשה שעל הציבור לעשותם, או "החיוב להקהיל היא על המלך הקורא, שהעוז בידו לגזור ולצוות על הציבור ולכוף אותם, ומפני שהוא הקורא אפשר שהחובה עליו בזה, יותר מעל בי"ד הגדול".

הדברים מתבארים לפרטיהם בהמשך דברי הרמב"ם שם, המתאר את המעמד לפרטיו:

תקיעת החצוצרות בכל ירושלים להקהיל את העם. עלות המלך על במה גדולה של עץ כדי שישמעו קריאתו, והתקבצות כל ישראל העולים לחג סביביו, ברכת המלך וקריאתו - ושבע הברכות שמסיים בהן: שלש ברכות כמטבען: רצה, מודים, ואתה בחרתנו, וברכת תפילה המיוחדת למעמד זה: על המקדש שיעמוד, על ישראל שתעמוד מלכותם, על הכהנים שירצה האל עבודתם. תפילה ותחנונים כפי מה שהוא יכול, וחותרם בה: הושע ה' את עמך - את ישראל". אי אפשר להתעלם מן האופי הממלכתי הכללי השורה על מעמד זה שכל קניני האומה וקדשיה קשורים בו. ביחוד בא הדבר לידי ביטוי בדברים בהם מסיים הרמב"ם את תיאורו שם בהלכה ו:

חייבין [הכל] לשמוע בכונה גדולה יתירה, ומי שאינו יכול לשמוע מכוון ליבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק

פרשת המלך

דת האמת. ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה, ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע את דברי האל.

דברים אלו של הרמב"ם מייצגים גישה מהותית לתפקידה של המלכות בישראל ולמעמדה. המלך - שליח הוא, תפקידו - שליחות קדושה. במרכזה - החובה להשמיע דברי האל לעם ישראל ולהנהיגו בדרך התורה והמצוות.

ג. המצוה על המלך או על כלל ישראל

יש מרבתינו הראשונים שמנו שתי מצוות בהקהל: מצוה על המלך שיקרא באזני כל ישראל. ומצוה על כל העם ועל כל אחד מישראל - שיבואו כולם לשמוע (בה"ג מ"ע קפב; ספר יראים סימנים רסו ותלג), כפי שהסברנו, גם לדעת הסוברים שמצוה אחת לפניו, וכך מנאה הרמב"ם, עדיין מוטלת על המלך חובת הקריאה. אלא שהאדר"ת הסתפק אם לשונו של הרמב"ם "והמלך הוא שיקרא", אם הוא חיוב או שכך הנהיגו מפני חשיבותו.

מעניינת שיטתו של רבינו סעדיה גאון שמנה המצוה: "והמלך יקראנה לעם בלהקים" במספר העשין המוטלים על כל יחיד, וחזר ומנאה בלשון "והעם בתרועת מלך נועדים" - במספר הפרשיות המוטלות על הציבור. הגאון ר' ירוחם פרלא זצ"ל בפירושו הידוע על ספר המצוות לרס"ג מבאר (ספר המצוות לרס"ג עשין טז. וכן שם ח"ג פרשה י בין ס"ה הפרשיות המוטלות על הציבור) שכאן מנה המצוה המוטלת חובה על המלך לקריאתה לפני העם, ושם במספר הפרשיות מנה המצוות המוטלות על הציבור להיקהל ולהיות נועדים לשמוע קריאת-המלך (כמבואר בסוטה לב ע"א, מא ע"א; קידושין לד ע"ב; חגיגה ג ע"א), ולזה כתב שם: **תרועת מלך**. משום דהמלך מקהילם, ע"י תרועת החצוצרות, כמבואר בתוספתא סוטה פ"ז ה"ח, ושם בין היתר מובא הפסוק בדברי הימים ב כג, יג: "ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא והשרים והחצוצרות" (בירושלמי מגילה פ"א ה"ה, והוריות פ"ג ה"ב) ובספרי (בהעלותך פ"ה). הגר"י פרלא מציין שגם הבה"ג מנה מצוות הקהל בין במנין העשין, ובין במספר הפרשיות שהן "חוקים ומשפטים המסורים לציבור". כן הלך בעקבותיו בעל ספר יראים הרא"ם ממיץ (סי' רפט-רצ). אלא שכמה ממוני המצוות ההולכים תמיד בעקבות הבה"ג, כגון הר"י מברצלונה והר"א הזקן ורבינו שלמה אבן גבירול, לא מנו מצוה זו אלא במספר ס"ה פרשיות הציבור. ולדעתם ס"ל דכיון שהמצוה

הרב שאר ישוב כהן

נעשית על ידי כולם ביחד - העם לשמוע והמלך להשמיע - חשובה מצוה אחת הכוללת כל עם ישראל עם המלך בכלל - וזו דעת הרמב"ם וכל סיעתו. החינוך במצוה תריב נקט שיטה מיוחדת בעניין זה. במניין המצוה עצמה לא הזכיר אלא:

שציוונו שיקהל עם ישראל כולו, אנשים נשים וטף, במוצאי שנת השמיטה, בחג הסוכות ביום השני בחג, ולקרוא באזניהם קצת מספר משנה תורה וכו'. משרשי המצוה, לפי שכל עיקרן של עם ישראל הוא התורה, ובה יפרדו מכל עם ולשון להיות זוכין לחיי-עד וכו'. על כן, בהיות כל עיקרן בה, ראוי שיקהלו הכל יחד בזמן מן הזמנים לשמוע דברים וכו'.

הרי לפנינו מצוה כללית על כלל ישראל, כדי לקיים "ולמען ישמעו ויראו את ה'". לעומת זאת כותב החינוך שם:

מדיני המצוה, מה שאמרו ז"ל, שהמלך הוא היה המחוייב לקרוא באזניהם וכו'... **והעובר על זה כל איש ואשה אם לא באו לשמוע, וכן המלך אם לא רצה לקרות, בטלו עשה זה, כי המצוה עמוד חזק וכבוד גדול בדת.**

לכאורה מפורשים הדברים שלמלך נאמרה מצות הקהל. כך גם בדברי כמה מרבתינו הראשונים. כך שיטתו של רש"י סוטה מא ע"א ד"ה שנאמר: "ואותה קרייה על ידי מלך היא כדתניא בספרי בפרשת המלך וכו'". כוונתו של רש"י לדברי הספרי בספר דברים בפרשת המלך על הפסוק "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים". (דברים יז, יח). למה נאמר משנה תורה? מפני שעתידה התורה להשתנות". לדעת כמה מפרשים, צריך להיות להשתנן, שהמלך משנן התורה באזני העם.

כך נראים דברי התרגום אונקלוס שם: "פתשגן". כך באר ר' מנחם המאירי בפירושו לסנהדרין שם, וכך פרש החזקוני על התורה, וביחוד המבי"ט בקרית ספר הל' חגיגה שם שהביא ראיה: "ומשה מלך היה". אולי צ"ל: ויהושע מלך היה (להלן נביא דברי התוי"ט בענין זה). אחרים אומרים: "אין קורין בהקהל אלא במשנה תורה בלבד", האדר"ת עומד על כך, כי מדברי רש"י אלו לא ברורה דעתו, אם קריאת המלך **לעיכובא או לכתחילה.**

פרשת המלך

(עי' להלן, מ"ש התוי"ט בפירושו על דברי רש"י אלו). אלא שמדבריו של רש"י שם בסוף המשנה על סדר הקריאה, וכבוד המלך שלא יעמידו לו מתורגמן לידו - יש לעמוד על שיטתו. רש"י מסביר:

ואע"פ שפרשת המלך מפסקת בין "עשר" ל"כי תכלה", קורא את אלה יחד שלא להפסיק במעשרות, ואח"כ קורא בפרשת המלך. ואי משום דילוג בתורה (הכוונה - מה הטעם לכך שתיקנו שיקרא ברכות וקללות, ומעשרות, ורק אח"כ פרשת המלך) בכדי שיפסיק המתורגמן אין למלך תורגמן ואין מתרגמן אחריו.

האדר"ת מציג ללמוד מדברי המאירי: "והדברים מתמיהים, שאם כן אף בפחות משיעור זה יהא אסור, אלא שאין גנאי לציבור ממה שהוא כבודו של מלך". שדעת רש"י שבאין מלך בישראל, הגדול בישראל קורא, והלא אין גדול בישראל מן הכה"ג ונתפרש במשנה שביום הכיפורים קורא על פה פרשת "ובעשור" שבחומש הפקודים. ונתבאר בגמ' יומא ע"ע"א, שמחלקין בין הפסקת המתורגמן אם לאו ואם כן, אין כבודו נדחה מפני כבוד הציבור, קל וחומר שאין כבוד הגדול שבכל ישראל שתחתיו, מכריע את כבוד הציבור, וא"כ אי אפשר לומר כדברי המאירי לגבי גדול אחר. אלא שהמאירי שפיר, שסובר כי רק על המלך לבדו החיוב לקרות ולא לזולתו. אחרי שהאדר"ת בקונטרסו "זכר למקדש" דן בחריפות יתירה בשיטות רש"י והמאירי הוא מסיק: לרש"י - נקראת גם ע"י גדול שבישראל. למאירי - דווקא ע"י המלך כדעת הרא"ה בחינוך. אך כולי עלמא מודי, שכשיש מלך בישראל בזמן שביהמ"ק קיים, עליו מוטלת המצוה ולא על זולתו.

אכן, יש שלמדו כפי שהבאנו, כי מצוה זו למלך נאמרה ממה שכתב רש"י: "כדתניא בספרי בפרשת המלך". אך התוספות יום טוב כותב על זה: "ודקדקתי ולא מצאתיה". אבל, דבר הלמד מענינו הוא שמה אמר ליהושע: תקרא את התורה הזאת (בלשון יחיד) ויהושע מלך היה. באמת, כל המעיין במקראות אלו, יבחין כי כל הפרשה מתחילה בענין צוואתו של משה ליהושע כמו שכתוב: "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל: חזק ואמץ, כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם ואתה תנחילה אותם" (דברים לא, ז).

הרב שאר ישוב כהן

בספר יראים השלם סימן רסו, ובסמ"ג עשין רל, ועוד, למדו שהמלך עומד בראש המעמד, ממקראות שבנביאים שנאמרו ביאשיהו: "וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלים וכו' ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'" (מלכים ב כג, א-ב). הרי שהמלך הוא הקורא בספר הברית, הוא ספר דברים.

דברים אלו כבר נתבררו ע"י כמה ממפרשי התורה הראשונים. כך כתב האברבנאל בדברים לא, יא:

לפי שהמצוה שבה תהי' לכל ישראל, מצוה במלך או בשר-הצבא לקיימה וכו' בפומבי גדול יקרא הגדול שבעם, שהוא המלך או השופט את ספר התורה לעיני כל ישראל כדי שישמעו ויתפעלו לבותיהם מהדברים ומכבוד המדבר והקורא.

מענינים מאוד דברי הסיום של האברבנאל:

ובשנה ההיא, בשביעית, היה המלך מסיים את התורה באופן ההוא, ומכאן נשאר המנהג שבימינו, שביום השמיני חג העצרת האחרון נקרא יום שמחת תורה שבו ביום משלימים את התורה ועומד הגדול שבקהל ומסיים אותה, והוא עצמו קורא מבלי תורגמן פרשת וזאת הברכה לדמיון מעשה המלך בזמן ההוא.

נזכיר שגם הרלב"ג בדברים שם כתב: "מלך או כהן-גדול או נשיא". מתוך כך דנו רבותינו האחרונים על חלות המצוה בזמנם, כשאין מלך בישראל, לדעת הסוברים שאין מצוותה אלא במלך, האם בטלה מצוות הקהל או שכל מי שהוא גדול הדור יכול, ואולי חייב לקרוא.

המנחת חינוך במצוה תריב, מצדד להכריע שמלך אינו מעכב וכשאין מלך יוכל אדם חשוב לקרוא. מפורשים הדברים בפירושו של הנצי"ב בהעמק דבר. בעל תפארת ישראל בסוטה פ"ז מ"ח:

אע"ג שבתורה לא נזכר מלך דוקא וכו' וכשאין מלך מי קוראה? נ"ל דמה שהמלך קורא הוא דרבנן, כדי לתת כבוד לתורה וגם שיזהרו בשמירת המצוות כשיראו, שגם המלך חייב לשמור מצוותיה. מיהו בזמן שאין מלך, לא היו מבטלין העשה, אלא קורא אותה גדול שבציבור, כהן-גדול או ראש הסנהדרין.

ד. חלות המצוה בזמן הזה

חשיבות הדיון הזה על מעמד המלך במצוה זו ועל ההגדרה המהותית של הקשר בין מצות הקהל, לבין משפט המלך או משפט המלוכה בישראל, תתברר לנו אם נבוא לדון בדבר חלות מצוה זו בימינו. מן העיקרון הזה תסתבר לנו מסקנה מרחיקת לכת על חובתנו לקיים מצוה זו בזמן הזה **כשאין מלך בישראל**, אבל יש נשיא בישראל, שאין על גביו אלא ה' אלוהיו, **ויש מלכות בישראל היא מדינת ישראל**.

הגאון רבי בנימין צבי יהודה רבינוביץ-תאומים זצ"ל בקונטרסו שנתפרסם בקובץ "הקהל", דן באופן מרחיב ומעמיק, בשאלה: האם מה שהמלך קורא הוא מצד כבודו של המלך או מדין מצות הקהל? האם דאגה לכבוד התורה לפנינו, או לכבוד המלך? הוא מצדד לומר שהוא **מדין המלך** ולכן נכללת בקריאה זו פרשת המלך, ומסביר ומברר שבשאלה זו אם זוהי חובת המלך ודינו במיוחד או שהוא משום כבוד התורה או כבוד המלך תלויות שיטות הראשונים מוני המצוות שהזכרנו לעיל.

מין ראש הישיבה הגאון רבי צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל במאמרו ההלכתי המקיף והמעמיק שבקובץ "הקהל" - "לברור הגדרת מצוות הקהל", אחרי שברר שיטת דו"ז האדר"ת בהגדרת המצוה שהוא "להקהיל ולשמוע" ומה שהביא מן הרא"ם: "שהוא להקהל ושהמלך יקרא" ומביא את השואת הענין למצוה שבברכת כהנים שבעל ספר חרדים כותב עליה: "שמצוה על הישראלים להתברך", מחלק שבברכת כהנים אין אלו צדדים שונים של מצוה אחת אלא שבעצם מעשה המצוה של הברכה אי אפשר לקיימו בלא מברכים ומתברכים, מה שאין כן כאן שלכאורה הם שני צדדים מיוחדים כשלעצמם: קריאת המלך וקהילת העם. מסקנתו, מתוך דיון בדברי הירושלמי מגילה שהוא דן בהם בהרחבה שם, כי באמת עיקרה של המצוה אחד - הקריאה ע"י המלך וקהילת העם. "שבאמת הוא ענין אחד - הקהל העם עם הקריאה ע"י המלך". מפני חשיבות היסוד הזה לדיוננו נביא להלן את לשונו של מרן הרב צבי יהודה קוק שם:

ומיושב על ידי זה מה שהקשה בספר נר מצוה על הרמב"ם מדוע לא מנה שתי מצוות, קריאת המלך וקהילת העם, כי זה שייך רק באופן שיש במצוה שני צדדים מיוחדים ומפורדים, שיכולים

הרב שאר ישוב כהן

להתקיים זה בלא זה, והשוה לענין זה דברי מרן הרב זצ"ל בספר שבת הארץ בקונטרס האחרון בענין חלות המצוה על האדם ועל הארץ על פי שרשי המצוות, עיי"ש, מה שאין כן כאן, ששני הצדדים האלה הם במקומם ובהתקיימותם - ענין אחד, שצד המצוה של קריאת המלך אינו אלא שייך לצד מהותה העיקרית של קהילת העם, למען ישמעו וילמדו ויראו וגו' - וכמו שנאמר: תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב. ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל.

דבריו אלו של הבן הגדול מכוונים בעומק לדברים שנביא להלן מאת האב הגדול מרן גאון הדורות הראי"ה הכהן קוק זצ"ל על כלל ישראל, גדרי הציבור והיחיד בישראל, ומלכות ישראל, שיבהירו לנו גישה מיוחדת לענין חלות מצוות הקהל בזמנינו, עם התחדשותה של מדינת ישראל וקיומו של שלטון מרכזי בישראל המיוצג על ידי נשיא המדינה וראש הממשלה. הדברים עמוקים ונפלאים.

מפורסמים דבריו היסודיים של מרן הרב זצ"ל בתשובתו להגאון ר' מאיר דן פלוצקי זצ"ל, שנדפסה בשו"ת משפט כהן סימן קכד. מתוך דברי הערכה והערות לספרו של רבי מאיר דן "כלי חמדה" על התורה, דן הרב בהגדרות יסוד של מושגי היחיד השותפים והציבור בישראל:

שאצל אומות העולם ערך הציבור הוא בבחינת שותפים, שכל אומה עיקר הקיבוץ שלה כדי להיטיב ליחידים הפרטיים אבל בכנסת ישראל יש בכללות קדושה מיוחדת, שיש בציבור של ישראל קדושה כללית, שאינה נערכת כלל כלפי החלק של כל פרט, והיא עומדת למעלה מגדרי חלוקה. ומתוך הקדושה שיש בכללות כנסת ישראל צריכה להיות גם הנהגת המלכות שלה ע"פ התורה. ועל כן צריך המלך שני ספרי תורה (סנהדרין כא ע"ב) אחת בתור איש ישראל, והשניה בשביל לימוד הנהגת המלכות.

לעניין זה נקבל עוד את דבריו הידועים של מרן הרב זצ"ל בתשובתו להרב הגדול מוה"ר רבי זלמן פינס זצ"ל, ובייחוד עיי"ש סימן קמד אות ג, שמשפטי המלוכה בישראל הם לא רק מה שהוא כבוד המלך, כי אם כל דבר כללי הנוגע לאומה, ובייחוד הכתוב שם באות א:

פרשת המלך

המלחמה היסודית של החשמונאים היתה חובה כללית נגד גזירת השמד. והמלחמות שבאו אחר כך היו "ממשפטי המלוכה של מלכים מוסמכים".

חשיבות עצומה יש לדברים הללו בימינו, דברים הכוללים הגדרה יסודית של מקור הסמכות המלכותית בישראל. אחרי שהרב זצ"ל מברר את דעתו של הרמב"ם בהל' מלכים א, ובהל' סנהדרין ה, בדין העמדת המלך ומבאר את דעתו של הרמב"ן בפירושו על הפסוק "לא יסור שבט מיהודה" ודבריו המפורסמים על מה שנענשו מלכי בית חשמונאי, חוזר הרב וכותב:

נראים הדברים, שבזמן שאין מלך - כיוון שמשפטי המלוכה הם גם מה שנוגע למצב הכללי של האומה - חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל - דין מלך יש לו לענין כמה ממשפטי המלוכה.

הרב זצ"ל מברר מה היה דינו של יהושע, אם היה רק שופט על פי המשתמע מדברי מדרש רבה אמור פרק ז, או מלך שהרג את עכן מדין מלכות, כפי המשתמע מסוגיית סנהדרין מט ע"א, ופסק הרמב"ם בהל' מלכים א, ג: "כיהושע שמנהו משה-רבינו ובית דינו". על כל פנים, מסיק הרב כדלהלן:

ומ"מ הסברא קיימת - דלענין משפט המלוכה - שנוגע להנהגת הכלל, ודאי - שגם שופטים מוסמכים ונשיאים כלליים - במקום מלך הם עומדים.

רבינו מוסיף לבאר את לשון הרמב"ם בהל' סנהדרין ד, יג: "ראשי גליות שבבבל במקום מלך הם עומדים וכו'", ומסיק:

וק"ו שנשיאים המוסמכים באומה בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, שהועמדו בשביל הנהגת העם ולא רק בשביל הרבצת תורה וכו' שכח בית דין יש להם. ... אבל אותם שהוסמכו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית והארצית פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. ווכשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, על פי דעת הכלל, ודעת בי"ד - ודאי הוא עומד במקום מלך לענין משפטי המלוכה הנוגעים להנהגת הכלל.

ה. המלך – מנהיגו של כלל ישראל

נמצאנו למדים, דין המלך, סמכותו ומעמדו, נובעים מן המעמד המיוחד שיש לציבור, לכלל ישראל, הקדושה והמציאות של כנסת ישראל. מתוך הקדושה שיש לכללות כנסת ישראל צריכה להיות הנהגת המלכות שלה. משפט המלוכה בישראל הוא לא רק מה שהוא כבוד המלך, כי אם כל דבר כללי הנוגע לאומה בגוף וברוח. משום כך היו לו למלך שני ספרי תורה ועל כך מצווה המלך, שינהיג בה את העם.

אין לך דבר הנוגע לכלל ישראל יותר מאשר המשמעת "ללימודה ועשייתה של תורה", מתוך יראת ה' המביאה אותה לקיים "ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת". זהו תוכנו הפנימי והעמוק של מעמד הקהל שציוותה עליו תורה, שבזמן שכל ישראל עולים לרגל להראות לפני ה' במקום אשר יבחר שומעים הם את קריאתה של תורה. בכך תלויים חייה של האומה, "שאינה אומה אלא בתורתה", ועצם קיומו של עם ישראל בארץ ישראל. מצוה זו כוללת את כל קניני היסוד של כנסת ישראל לדורותיה. כמקרא שכתוב: "ובניהם אשר לא ידעו, ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלוקיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עוברים את הירדן שמה לרשתה". (דברים לא, יג).